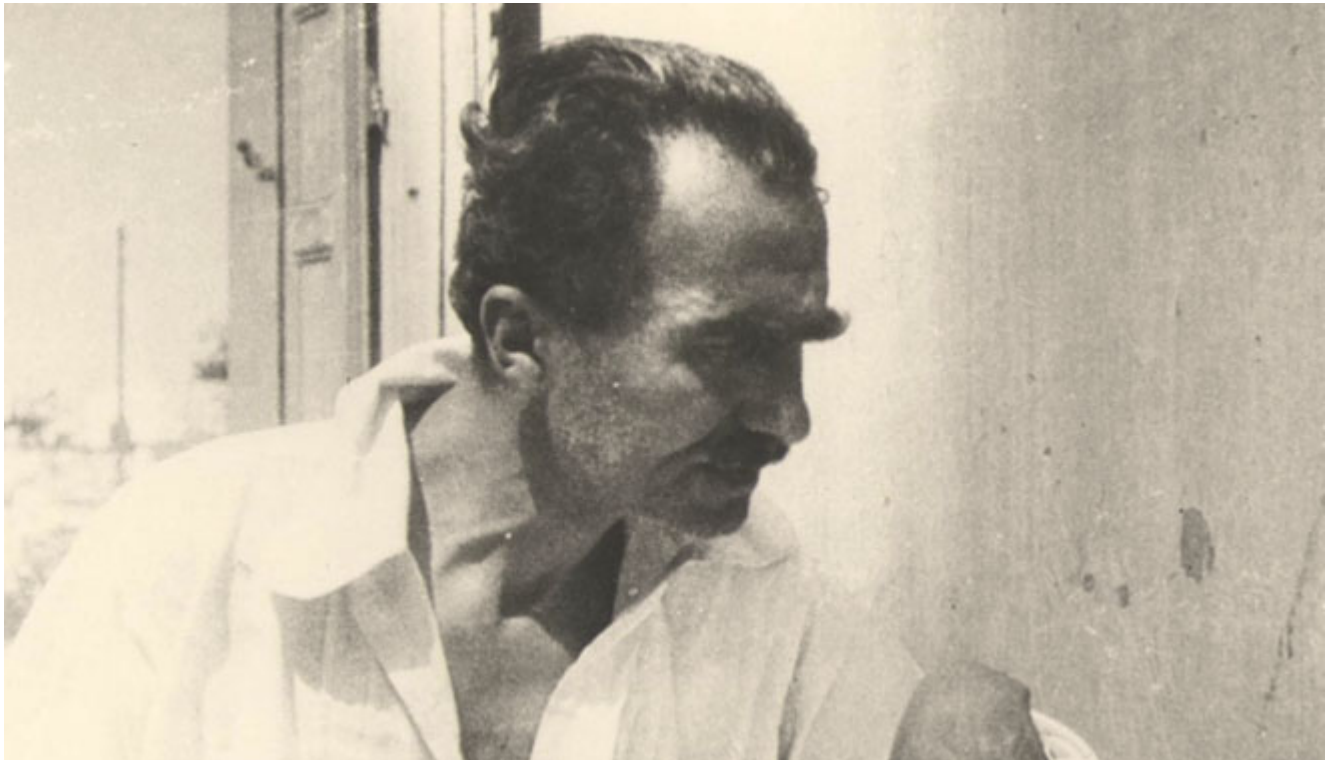

Η Ρωσία του Καζαντζάκη (Δημήτρης Μπαλτάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών)

[/ Πεμπτούσια](#)

Καθηγητής επί σειράν ετών στο Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, ο συγγραφέας Μ. Πάτσης, παρουσιάζει σ' αυτήν την ογκώδη μελέτη, την σχέση του Καζαντζάκη με την Ρωσία και τον ρωσικό πολιτισμό, κυρίως μέσα από τα έργα του «Ασκητική», «Τι είδα στη Ρουσία», «Ταξιδεύοντας Ρουσία», «Τόντα Ράμπα» και «Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας».

Μιχάλης Πάτσης, Καζαντζάκης και Ρωσία, Αθήνα 2013, σελ. 600

Επισημαίνει ο συγγραφέας της μελέτης που παρουσιάζω σήμερα, ότι «η εικόνα της Ρωσίας που υπάρχει στο έργο του [του Καζαντζάκη] είναι μοναδική. Αυτή η εικόνα δεν έγινε αποδεκτή από διάφορους επίσημους φορείς της Αριστεράς στην Ελλάδα η στην τότε Σοβιετική Ρωσία της εποχής .. Σίγουρα αυτή είναι μία μοναχική εικόνα που προσιδιάζει στην εξεζητημένη και καλλιεργημένη διάνοια του Έλληνα συγγραφέα» (σ. 69. Ομοίως σ. 246). Ακόμη και όταν οι σοβιετικοί «συμφώνησαν να

του απονεμηθεί το “Βραβείο Ειρήνης” το 1956» (σ. 251), διατηρούσαν τις επιφυλάξεις τους για την εικόνα της Ρωσσίας που παρουσίαζε ο Καζαντζάκης.

Στο σημείο αυτό έχει ενδιαφέρον να προστεθεί ότι «στο “Ταξιδευοντας Ρουσία” ο συγγραφέας [ο Καζαντζάκης] επικρίνει η μέμφεται τη σοβιετική εξουσία για την αντιθρησκευτική της πολιτική» (σ. 277). Έτσι ο Έλληνας μελετητής αποφαινεται ότι ο Καζαντζάκης «δεν θα γίνει γνωστός στη Ρωσία εκείνη την εποχή η και λίγο μετέπειτα. Ίσως ο λόγος του δεν συγκινούσε» (σ. 340). Ο Μ. Πάτσης φέρει ως παράδειγμα την «Ασκητική» του Καζαντζάκη, πιθανολογώντας ότι «αν δημοσιευόταν στα ρωσικά, οι επίσημοι σοβιετικοί κύκλοι, αλλά και ο ίδιος ο Λένιν, δεν θα επεδείκνυαν μάλλον κανένα ενδιαφέρον για τη θεωρία του» (σ. 208).

Ο Μ. Πάτσης ισχυρίζεται ότι στο έργο του «Τι είδα στη Ρουσία», το οποίο διαφέρει κατά τον ίδιο (σ. 226) από το «Ταξιδεύοντας στη Ρουσία», ο Καζαντζάκης «φαίνεται να μην έχει καταλάβει, να μην έχει κατανοήσει τι έχει γίνει με τους διανοούμενους που διώκονταν από την ΕΣΣΔ» (σ. 211). Επί του προκειμένου θέλω να σημειώσω ότι ουδέποτε σχεδόν, κατά τις δεκαετίες που κυριάρχησε το καθεστώς των μπολσεβίκων στην Ρωσία, οι Αριστεροί στην Ελλάδα δεν γνώριζαν (και εάν το γνώριζαν, το απέκρυβαν επιμελώς) και δεν παρουσίασαν την συνολική και ακριβή πραγματικότητα της Ρωσσίας της εποχής εκείνης (πβ. σ. 430. Βλ. σχετικώς την μελέτη μου Μαρτυρολόγιο. Συγγραφείς και καλλιτέχνες στο στόχαστρο της σοβιετικής εξουσίας, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2014, passim).

Αναφερόμενος ο Μ.Πάτσης στο «Ταξιδεύοντας Ρουσία» επισημαίνει ότι στο έργο αυτό «δεν υπάρχει καμία αναφορά για την έλλειψη των ελευθεριών στον πνευματικό τομέα. Επίσης δεν μιλά για τις απαγορεύσεις και το κλείσιμο εντύπων και εκδοτικών οίκων που υπήρξαν αυτά τα χρόνια, μετά το 1920. Ο Καζαντζάκης δεν ασχολείται σε αυτό το έργο καθόλου με διανοούμενους που έφυγαν η που τους εκδίωξαν οι σοβιετικοί από την χώρα» (σ. 423). Αυτό είναι μάλλον παράδοξο, εάν ληφθεί υπ’ όψιν ότι ο Καζαντζάκης «δεν βάζει περιορισμούς στις σχέσεις και στις γνωριμίες του με τους ρώσους εμιγκρέδες ... τους νιώθει πολύ κοντά του» (σ. 127). Νομίζω ότι πέρα από την απλή γνωριμία δεν υπάρχει τίποτε ουσιώδες, σε θρησκευτικό-φιλοσοφικό αλλά ακόμη και σε πολιτικό επίπεδο, που να συνδέει τον Καζαντζάκη με την ρωσική Διασπορά.

Όσον αφορά το έργο «Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας», θα πρέπει να λεχθεί ότι ο Καζαντζάκης δεν είναι ιστορικός της λογοτεχνίας. Ο Μ.Πάτσης ισχυρίζεται σωστά ότι «το έργο αυτό είναι περισσότερο ένα ανάγνωσμα, κάτι που είναι και το μεγάλο του όπλο παρά μία ιστορία, η οποία απαιτεί μεγαλύτερη αυστηρότητα» (σ. 498). Από μεθοδολογικής πλευράς, στο έργο «Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας»

«δεν αναδεικνύονται ούτε ο πλούτος των ονομάτων ιδίως του 20ου αι., ... αλλά ούτε η ενδελεχής έρευνα η οι παραπομπές σε επιστημονική βιβλιογραφία» (σ. 489). Εξ άλλου, ο Καζαντζάκης δεν ε γνώριζε καλά την ρωσική, παρά το ότι είχε κάνει σχετικά μαθήματα με δάσκαλο τον Λουκά Καστανάκη (σ. 123), πράγμα που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν είχε μελετήσει από το πρωτότυπο πολλά από τα καταγραφόμενα έργα της ρωσικής λογοτεχνίας.

Βεβαίως είναι γεγονός ότι στην ελληνική εκδοτική παραγωγή των δεκαετιών 1900-1950 δεν υπήρχε μία συνολική ιστορική παρουσίαση των λογοτεχνικών πραγμάτων της Ρωσσίας και μάλιστα του 20ου αι., που ανέλαβε να δείξει ο Καζαντζάκης, εάν εξαιρέσει κανείς το δίτομο έργο του «Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας» Α. Σκαμπιτσέφσκη (μετ. Θ. Βελλιανίτου, τ. 2, Εν Αθήναις 1905-1907) και την «Ιστορία της ρωσικής φιλολογίας» του L. Leger (μετ. Αδ. Παπαδήμας, εκδ. Γκοβόστη, Αθήναι, α.ε.).

Η μελέτη του Μ. Πάτση είναι εξαντλητική και η σύνθεσή της οπωσδήποτε βασανιστική. Το υλικό που είχε ενώπιόν του ο συγγραφέας είναι τεραστίων διαστάσεων. Υπάρχουν στο βιβλίο μεγάλες παρεκβάσεις για εκπροσώπους και θεωρίες των Ρώσων φιλοσόφων (λ.χ. των Σλαβόφιλων, του Λ. Σεστώφ, του Σ. Φρανκ κ.α.) αλλά για λογοτέχνες (λ.χ. για τον Β. Μπριούσωφ, τον Αλεξ. Μπλοκ, τον Ν. Κλούγιεφ κ.α.) που είναι άγνωστες και χρήσιμες στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό. Ενδιαφέρουσες σ' αυτές τις παρεκβάσεις είναι ορισμένες αναφορές και συγκρίσεις που επιχειρεί ο Πάτσης μεταξύ σημαινόντων Ελλήνων και Ρώσων λογοτεχνών. Ενδεικτικώς καταγράφω τις χαρακτηριστικές συγκρίσεις μεταξύ του Λ. Τολστόϊ και του Παλαμά (σσ. 60-62) και του Γ. Σεφέρη και του Ν. Μπερντιάγιεφ (σ. 303, σημ.). Η βιβλιογραφία που χρησιμοποιεί στην μελέτη του ο Μ.Πάτσης είναι κατ' επιλογήν ελληνική και ρωσική.

Νομίζω λοιπόν ότι πρόκειται για μία εργασία συστηματική, η πρώτη ίσως που εξετάζει τόσο διεξοδικά την σχέση του Καζαντζάκη με την Ρωσία και τον ρωσικό πολιτισμό του 19ου και του 20ου αι. Επειδή δεν διαθέτουμε πολλές ανάλογες συνθετικές εργασίες στην ελληνική, ο Έλληνας αναγνώστης με σχετικά ενδιαφέροντα μπορεί να ανατρέξει στην παρουσιαζόμενη σήμερα μελέτη.